

ЕВОЛЮЦІЯ СТРАТЕГІЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТУРЕЦЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ В АФРИКАНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Зважаючи на активізацію діяльності Турецької Республіки в Африці актуальним є вивчення еволюції зовнішньополітичної стратегії країни в регіоні та сучасного стану турецько-африканських відносин. У статті розглянуто основні етапи формування та прослідковано динаміку зовнішньої політики Туреччини на Африканському континенті. Особливу увагу приділено історичним зв'язкам у османський період, а також періоду значного розвитку взаємин на двох та багатосторонньому рівні наприкінці XX – на початку XXI століття. З огляду на активність Туреччини в різних напрямках, проаналізовано основні здобутки у відносинах із африканськими державами в політичній, торговельно-економічній, військово-безпековій, культурній та інших сферах, а також звернено увагу на ключові проблеми, що перешкоджають подальшому зростанню співпраці.

Ключові слова: Турецька Республіка, Африка, стратегія зовнішньої політики, гуманітарна дипломатія, "м'яка сила".

Вступ. Туреччина, яка довгий час позиціонувала себе виключно як актор регіональної політики, протягом останніх років активізувала зусилля для розвитку своєї глобальної геополітичної та геоекономічної стратегії. У цьому контексті важливе місце відводиться відносинам із африканськими країнами, що мають важливе значення через багаті запаси мінеральних ресурсів, наявність перспективних ринків збуту готових споживчих товарів, розвиток енергетичного партнерства, здобуття підтримки в міжнародних організаціях і покращення іміджу республіки. Зважаючи на це, Африка стала одним із пріоритетних напрямків розвитку співробітництва для турецьких приватних компаній, а також зайняла провідне місце в зовнішній політиці держави, що висвітлено у відповідних зовнішньополітичних стратегіях офіційної Анкари. Крім того, зміцнення відносин із країнами континенту є важливим у межах досягнення Туреччиною стратегічної мети становлення як впливового актора світової політики. З іншого боку, країни Африки зацікавлені в залученні турецьких інвестицій, постачанні якісних турецьких товарів та передачі технологій у сфері розбудови інфраструктури. Ключового значення набуває також гуманітарна допомога, що надається африканським країнам, а також активізація військово-безпекового партнерства для підтримки миру в Африці й культурно-освітнього співробітництва, метою якого є зміцнення міжнародних зв'язків шляхом просування турецької "м'якої сили".

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зростаюча роль Туреччини в африканському регіоні та особливості підходу офіційної Анкари до реалізації зовнішньополітичної стратегії на континенті змушують багатьох дослідників звертатися до вивчення турецького досвіду налагодження відносин із країнами Африки. Відзначимо праці турецьких науковців, зокрема А. Каваса [20; 21; 22; 23], який займається вивченням османсько-африканських відносин, а також дослідників сучасного стану турецько-африканських відносин А. Кизиларслана [24], Т. Огузхана [29], М. Озкана [30], У. Тепебаш [34; 35], Е. Тепеджікліоглу [36] та інших. Українські дослідники розглядають турецьку зовнішню політику насамперед у контексті процесів на Великому Близькому Сході, зокрема зростання ролі офіційної Анкари в регіоні після подій "арабської весни". Водночас деякі фахівці, наприклад Г. Ерман [1], О. Мішин [2] та Ю. Олійник [3], розглядають турецьку модель африканської політики як досить ефективну та як таку, що є прикладом для наслідування для України. Однак тема відносин між Туреччиною й країнами Африки поки що не представлена в працях українських науковців.

Зважаючи на це, метою статті є проаналізувати основні засади формування й реалізації зовнішньополітичної стратегії Турецької Республіки в Африці та надати оцінку ефективності зовнішньої політики Туреччини в регіоні.

Виклад основного матеріалу. Турецько-африканські відносини мають давню історію. Перші контакти між тюрками та народами Африки почали встановлюватися в доосманський період, набувши систематичного характеру в період Османської імперії та оформившись у чіткі стратегії за часів Турецької Республіки. Загалом еволюцію зовнішньої політики Туреччини щодо африканського регіону можна розділити на три періоди:

1. Османський період XV – початку XX ст., протягом якого території в Північній Африці та на Африканському Розі входили до складу Османської імперії, з огляду на що сформувалися стійкі політичні та економічні зв'язки з регіоном. Також налагоджуються перші контакти з державними утвореннями Субсахарської Африки, зокрема в контексті протистояння європейським колонізаторам та спираючись на релігійну спільність.

2. У період республіки 1923-1998 рр. відносини з континентом досягли мінімуму, причинами чого була регіональна спрямованість зовнішньої політики Туреччини та перебування більшої частини Африки в колоніальній залежності. Після Другої світової війни відбувається відновлення економічних і політичних контактів із країнами Магрибу. Відносини з країнами Африки на південь від Сахари не набули систематичного характеру, хоча й заохочувалося встановлення зв'язків у період деколонізації.

3. Новітній період турецько-африканських відносин триває з 1998 року та характеризується загальним зростанням уваги Туреччини до Африки, розробкою на державному рівні відповідних стратегій та планів дій для поглиблення зв'язків, активізацією співпраці в усіх галузях. Формується нове бачення Африки як регіону зі значним потенціалом, що займає одне з провідних місць у зовнішньополітичній стратегії Туреччини.

Уперше контакти тюрків із народами Африки відбуваються в доосманський період за держав Тулуїдів (868-905 рр.), Іхшидідів (935-969 рр.), Айюбідів (1171-1250 рр.), набуваючи свого піку в часи Мамлюкського султанату (1250-1517 рр.). У цей період багато тюрків мігрують до регіону, де вони складали значну частину армії, у тому числі на командних посадах. Як результат, сформувався окремий клас тюрків, які конкурували за вплив у державі із берберами й арабами та чорношкірим населенням, переважно вихідцями з території сучасного Судану. За часів мамлюків також налагоджуються перші контакти тюрків із державними утвореннями Субсахарсь-

кої Африки – імперіями Канем-Борну, Малі, Сонгай та хауським містом-державою Кано [20, с. 576-578; 33]. Згадані зв'язки заклали історичну основу для подальшого розвитку відносин у османський період.

У часи Османської імперії інтерес до розвитку відносин із Африкою поступово зростає, активізуються зусилля з налагодження торговельних зв'язків та розширення кола військових союзників на континенті. Ряд територій на півночі та сході Африки входили до складу єялетів (до цього – бейлерберліки; пізніше – вілаєти) Османської імперії, були інтегровані до її адміністративної, податкової, земельної системи тощо. У 1516-1848 рр. Алжир, у 1574-1881 рр. Туніс, у 1551-1912 рр. Тріполі, у 1617-1882 рр. Єгипет та в 1555-1916 рр. Абіссинія (сучасна Ефіопія) безпосередньо управлялися представниками, призначеними зі Стамбула [21; 33]. Північно-африканські провінції також ставали посередниками в налагодженні зв'язків із державами Західної та Центральної Африки. Із початку XVI ст. встановлюються контакти з султанатом Вадай, королівством Багірмі, султанатом Дарфур, імперією Канем-Борну, державою Кано, халіфатом Сокото, хауськими державами, імперіями Сонгай і Малі, а в більш пізній період – із султанатом Занзібар [21; 33]. Починає розвиватися й військово-технічне співробітництво. У 1575 р. імперія Канем-Борну підписала договір про оборону з державою Османів, за яким відбувалося постачання військового обладнання та транспортних засобів з метою посилення обороноздатності африканської держави. Ба більше, османська армія протистояла європейській колонізації Африки, спираючись на сили свого флоту в період XV-XVI ст. [22, с. 77; 27; 33]. Цю угоду можна вважати першим прикладом безпекового союзу між Османською імперією та державою Субсахарської Африки, а подальша участь османського флоту в протистоянні європейським державам – зародженням військово-політичного партнерства з Африкою.

Крім того, відбувається демографічні зміни внаслідок переміщення та змішування тюркського населення з африканськими народами. У результаті міграції до Північної Африки сформувався новий клас тюрків, який отримав назву кулоглу або кьороглу (тур. Kuloğlu або Kōroğlu), нащадки яких (близько 40 тис. африканських тюрків) до сьогодні проживають у регіоні [21; 43]. Насамкінець, важливу роль відігравала релігійна спільність, що дозволило встановити контакти з мусульманськими спільнотами Мадагаскару, Коморських островів, Маврикію і Конго [22, с. 81-82]. Тобто релігійний фактор став провідником інтересів Османської імперії в налагодженні зв'язків із віддаленими районами Субсахарської Африки. Уперше було встановлено й офіційні дипломатичні зв'язки з державами Африки. У 1912 р. було засновано консульство в місті Харер на території сучасної Ефіопії, а в 1861 р. – представництво в Південній Африці [27]. Однак у кінці XIX – на початку XX ст. відносини Близької Порти з державами Африки розвивалися мало через поступове ослаблення Османської імперії й територіальні втрати на користь європейців [21]. Як результат, Османська імперія позбулася можливості впливати на ці землі в політичному, економічному та культурному аспекті. З огляду на це, Турецькій Республіці, яка стала спадкоємицею Османської імперії після розпаду останньої, довелося "з нуля" вибудовувати відносини з державами Африки.

У перші роки після заснування Турецької Республіки інтерес до Африки загалом був досить незначним, що було обумовлено, по-перше, витісненням європейськими державами, по-друге, загальним ослабленням країни внаслідок Першої світової війни та, по-третє, переорієнтацією зовнішньої політики на європейський вектор, а пізніше – на становлення країни як регіонального лідера [23]. У др. пол. XX ст. Туреччина активно підтримувала процес деколонізації, визнала всі африканські країни, що здобули незалежність, та встановила з ними дипломатичні відносини. Протягом 1960-х рр. на континенті було відкрито 10 дипломатичних представництв, першим із яких на території Субсахарської Африки стало посольство в Нігерії. Утім, турецькі дипломати мали починати роботу з розбудови відносин із цими країнами "з нуля", оскільки їм бракувало як належного досвіду роботи в нетипових умовах, так і елементарних знань про країни Африки, їхні традиції і особливості культури [23; 33]. Тому, незважаючи на певні зрушення, африканська політика Туреччини в цей період не набула систематичного характеру, а відносини в різних галузях розвивалися слабо.

Наприкінці XX – на початку XXI ст. інші регіони, у тому числі Африка, починають займати помітне місце в новій глобальній політиці Турецької Республіки, що було зумовлено такими факторами, як:

- прихід до влади в 2002 році Партії справедливості і розвитку (ПСР);
- формування Ахметом Давутоглу концепції "стратегічної глибини" ("stratejik derinlik"), відомої як неоосманізм, що передбачала зміну ролі Туреччини на міжнародній арені та перетворення її з регіонального гравця на активного актора світової політики, зокрема за рахунок розвитку відносин із іншими регіонами, у т.ч. з Африкою [28, с. 68];
- погіршення відносин із ЄС внаслідок провалу політики євроінтеграції та усвідомлення неефективності європоцентричної зовнішньої політики;
- необхідність пошуку нових партнерів з метою диверсифікації економічних зв'язків, пошуку перспективних ринків збуту, надання нового поштовху для зростання економіки країни;
- бажання та здатність малих і середніх підприємств до виходу на зовнішні ринки;
- прагнення до відновлення османської спадщини, переважно шляхом поширення "м'якої сили".

Наприкінці 1990-х рр. відбулося запровадження "Політики відкритості до Африки" ("Afrika'ya Açılım Politikası") для посилення політико-дипломатичної, торговельно-інвестиційної, культурно-освітньої, військово-безпекової співпраці, а в "Плані дій щодо Африки" 1998 р. визначено конкретні завдання зовнішньої політики в Африці [29, с. 31-34]. За ініціативою правлячої ПСР, 2005 р. було проголошено "Роком Африки" в Туреччині, протягом якого відбулася низка заходів з метою розвитку економічних і бізнес-відносин. Важливе значення мала й діяльність щодо налагодження зв'язків з міжнародними інституціями в Африці. Так, 12 квітня 2005 р. Туреччина здобула статус спостерігача при Африканському Союзу (АС), а в січні 2008 р. її визнано "стратегічним партнером" [33]. Також Туреччина зміцнила відносини з Африканським банком розвитку (АБР), стратегічним партнером якого вона стала в травні 2008 р. і поза-регіональним членом у 2013 р. [29, с. 23]. Усе це свід-

чить про значний поштовх, який отримали турецько-африканські відносини в 2000-х рр.

У 2003 р. було розпочато впровадження "Стратегії розвитку економічних відносин із Африкою" ("Afrika ile Ekonomik İlişkiler Stratejisinin Geliştirilmesi"), яку було доповнено в 2010 р. та яка стала першим кроком до прискорення розвитку турецько-африканських контактів у економічній площині [7; 24, с. 20-21]. У документі визначено конкретні цілі, зокрема збільшення з 1,5 % до 3 % частки Туреччини в загальноафриканській торгівлі та частки африканських країн у торгівлі Туреччини з 5 % до 10 %. Важливо, що в Стратегії підкреслено різницю в підходах до розбудови відносин із країнами Північної і Субсахарської Африки з огляду на політичні, економічні і соціально-культурні особливості [29, с. 67-68].

Починаючи з 2013 р. "Політика африканського партнерства" ("Afrika Ortaklık Politikası") замінила "Політику відкритості". У новій концепції відображено принцип, на якому ґрунтувалася африканська політика Туреччини протягом 2010-х рр., а саме перехід "від співпраці до партнерства" ("işbirliğinden ortaklığa"), що має підкреслити рівноправність учасників цих відносин [27; 31]. Тобто Туреччина прагнула показати африканським країнам, що сприймає їх не як об'єкт своєї зовнішньої політики, а як повноцінних учасників міжнародних відносин.

Поворотною точкою стало започаткування Турецько-африканських самітів партнерства, перший із яких відбувся 18-21 серпня 2008 р. у Стамбулі під темою "Солідарність і партнерство заради спільного майбутнього" [19; 27; 33]. З одного боку, метою Туреччини на згаданому саміті було переконати африканських лідерів у бажанні активно розвивати торговельно-економічні відносини з метою збільшення товарообігу; з іншого боку, офіційна Анкара прагнула заручитися підтримкою перед майбутніми виборами непостійних членів РБ ООН на період 2009-2010 рр., що їй успішно вдалося за підтримки 50 із 53 країн Африки [29, с. 34-35; 30, с. 102]. 19-21 листопада 2014 р. в столиці Екваторіальної Гвінеї Малабо було проведено Другий саміт під темою "Нова модель партнерства для зміцнення сталого розвитку та інтеграції", що поставив стратегічну мету збільшити товарообіг із 30 млрд дол. у 2013 р. до 50 млрд дол. до 2019 р. [12; 33]. Третій саміт було попередньо заплановано на 2019 р., проте його було перенесено через пандемію COVID-19 [16]. Урешті, саміт відбувся 17-18 грудня 2021 р. в Стамбулі під темою "Зміцнене партнерство для спільного розвитку та добробуту". Головними пріоритетами розвитку відносин визначено такі: боротьба з наслідками пандемії COVID-19, особливо у сферах сільського господарства, охорони здоров'я та освіти, та стале використання природних багатств й захист довкілля [11]. Таким чином, було започатковано традицію проведення регулярних багатосторонніх зустрічей у форматі самітів, що мало позитивний ефект на імідж Туреччини як держави, яка має інтерес до поглиблення відносин із Африкою та ресурси для того, щоб зайняти місце серед провідних партнерів континенту, пропонуючи власне бачення розвитку світу на противагу західним цінностям, що, з погляду Африки, асоціюються з колоніалізмом. У свою чергу, африканські актори прагнуть до диверсифікації партнерства за рахунок розширення зв'язків із країнами глобального Сходу, однією з яких є Туреччина.

Іншим форматом зустрічей є Турецько-африканський економічний і бізнес-форум, що проходив у

2016, 2018 та 2021 рр. у Стамбулі [12; 34; 37]. Під час останнього форуму пріоритетом було визначено розвиток відносин за моделями Government-to-business (G2B) та Business-to-business (B2B), а темами панельних дискусій стали розвиток Африканської континентальної зони вільної торгівлі (AfCFTA), а також інвестиції, інновації, стале врядування, охорона здоров'я та лідерство жінок [5; 9; 42]. Тобто турецька сторона продемонструвала збереження зацікавленості в розширенні торговельно-економічних взаємин із Африкою та визначила торгівлю, інновації й сталий розвиток як свої пріоритети в поглибленні співпраці з африканськими партнерами.

Наприкінці XX – на початку XXI ст. регулярними стали зустрічі на найвищому рівні. Першими візитами нинішнього глави держави Реджепа Тайіпа Ердогана на континент ще в статусі прем'єр-міністра стали відвідування в 2004 р. Єгипту та в травні 2005 р. Ефіопії, Південної Африки, Тунісу і Марокко у межах проведення "Року Африки" в Туреччині. За час свого перебування на посаді президента Р.Т. Ердоган здійснив більше 30 офіційних візитів до 26 країн Африки, ставши главою держави, який здійснив візити до найбільшої кількості африканських країн [12; 13]. Хоча після початку пандемії на певний час дану практику було призупинено, уже 17-20 жовтня 2021 р. глава Туреччини відвідав Анголу, Нігерію та Того, а 20-22 лютого 2022 р. – ДРК і Сенегал (запланований на 23 лютого візит до Гвінеї-Бісау було скасовано через участь Р.Т. Ердогана в позачерговому саміті НАТО) [6; 14]. Можна відзначити успіхи "дипломатії на найвищому рівні", яка була започаткована Р.Т. Ердоганом та надала новий поштовх турецько-африканським відносинам. За цей час зросло число посольств офіційної Анкари з 12 у 2009 р. до 43 станом на 2022 р. Таким чином, Туреччина є державою, що найбільше розширила мережу дипломатичних представництв за останнє десятиліття, причому більшість із них були відкриті в країнах Субсахарської Африки [12; 39]. Основна кількість посольств була відкрита в період між 2009 та 2014 рр., тобто між двома Турецько-африканськими самітами, оскільки саме під час першого це було визначено серед цілей офіційної Анкари [12; 27]. Метою уряду Р.Т. Ердогана є відкриття посольств у всіх африканських країнах; зокрема, в 2021 р. анонсовано наміри щодо відкриття посольства в Гвінеї-Бісау [38]. Туреччина також акредитувала посольства при субрегіональних організаціях – Міжурядовому органі з розвитку Східної Африки (ІГАД), Економічному співтоваристві країн Західної Африки (ЕКОВАС), Східноафриканському співтоваристві (САС) та Спільному ринку для Східної і Південної Африки (КОМЕСА) [36, с. 11]. Водночас Туреччина заохочує відкриття посольств африканських країн на своїй території: станом на квітень 2022 р. кількість представництв досягла 37, що є значним прогресом у порівнянні з 10 посольствами в 2008 р. [8; 12; 38]. Ця тенденція демонструє зростання зацікавленості Африки в розвитку двосторонньої співпраці з турецькою стороною, створення міцної основи торговельно-економічних, культурних і інших взаємин.

Пріоритетом африканської політики Туреччини залишається економічна сфера, зокрема зростання торгівлі з континентом. Якщо в 2003 р. товарообіг Туреччини та Африки становив лише 5,5 млрд доларів, то в 2018 р. він склав 23,8 млрд дол., а в пандемічні 2020 і 2021 рр. продовжив зростати до 25,3 та понад 30 млрд дол. відповідно. Частка Африки в загальному товарообігу

Туреччини в 2020 р. склала близько 6,5%, що є значним прогресом порівняно з близько 1% у 2003 р. За період 2003-2021 рр. експорт Туреччини до країн Африки зріс з 2,1 млрд до 21,2 млрд дол., а імпорт – з 3,3 млрд до 8,2 млрд дол. [15; 26; 40]. Отже, можемо говорити про позитивне сальдо торговельного балансу, що є втішною тенденцією для Туреччини. Серед основних причин збільшення товарообігу є активізація відносин, збільшення кількості дипломатичних місій і торговельних представництв, налагодження транспортних зв'язків, підписання угод про полегшення торгівлі та зростання кількості контрактів у приватному секторі.

Утім проблемою залишається незначна диверсифікація торговельних партнерів Туреччини в Африці. Так, Єгипет традиційно зберігає за собою позицію найбільшого торговельного партнера в Африці та 22 місце загалом із обсягом торгівлі 6,7 млрд дол. у 2021 р.; за ним відповідно йдуть Марокко (3,9 млрд дол.), Лівія (3,6 млрд дол.), Алжир (2,9 млрд дол.), Південна Африка (2 млрд дол.), Туніс (1,6 млрд дол.) та Нігерія (0,9 млрд дол.). Таким чином, обсяг торгівлі Туреччини з цими країнами в 2021 р. склав 21,8 млрд дол., що становить майже 75 % від загального обсягу торгівлі з Африкою [7; 40]. Важливу роль у виправленні цієї диспропорції може відіграти активізація торгівлі з країнами Субсахарської Африки, які мають значний економічний потенціал і високі темпи зростання економіки та володіють важливими природними ресурсами, зокрема енергетичними [35]. Крім того, мають місце нереалістичні очікування турецького уряду щодо перспектив розвитку торговельних відносин. Так, стратегічною метою Туреччини було проголошено досягнення товарообігу 50 млрд дол., причому терміни для цього декілька разів змінювалися. Натомість під час Третього Турецько-африканського саміту співробітництва президентом Р.Т. Ердоганом було окреслено нову стратегічну мету, а саме збільшення турецько-африканської торгівлі до 75 млрд дол. [15]. Однак офіційна Анкара поки що не в змозі досягти зазначених показників, особливо зважаючи на тенденцію до зменшення темпів зростання торгівлі з Африкою в останні роки та внутрішньоекономічну кризу в Туреччині.

Прямі інвестиції Туреччини в країни Африки також показали значне зростання: у 2003 р. їхній обсяг становив лише 100 млн дол., а станом на кінець 2021 р. перевищував 6 млрд дол. Збільшується кількість проектів, що реалізуються турецькими компаніями в Африці: якщо в 2002 р. реалізовано 15 проектів на суму 769 млн дол., то до кінця 2021 р. загальна вартість більше ніж 1150 реалізованих проектів перевищила 70 млрд дол. [15]. Усе це говорить про зростання зацікавленості турецьких інвесторів у розвитку співпраці з африканськими партнерами. Найбільш важливе значення в цьому контексті традиційно мають туризм, охорона здоров'я, інфраструктурні проекти та програми розвитку. Зокрема, Туреччина стала активним надавачем будівельних послуг, створюючи конкуренцію китайським компаніям завдяки вищій якості та невисокій вартості проектів. Також збільшення числа рейсів Турецьких авіаліній до країн континенту забезпечує розвиток транспортних можливостей та робить Туреччину транзитним пунктом у співпраці африканських компаній з іншими країнами. До пандемії Турецькі авіалінії забезпечували авіазв'язок із 60 містами в 39 країнах Африки. Це є значним прогресом, адже в 2003 р. компанія здійснювала перельоти

лише до Південної Африки, а в 2009 р. – до 13 міст континенту. Одночасно зберігається проблема високої вартості квитків, що пояснюється орієнтацією Турецьких авіаліній на пасажирів бізнес-класу, тобто переважно підприємців, які здійснюють регулярні робочі поїздки до країн Африки [7; 27].

Туреччина має комплексний підхід у наданні гуманітарної допомоги та допомоги з розвитку, використовуючи це як один із провідних інструментів своєї зовнішньої політики на Африканському континенті. Найбільшими одержувачами допомоги традиційно є країни зі значною часткою мусульманського населення, насамперед Сомалі, Судан, Лівія та Джибуті. Туреччина здійснює програми допомоги як через урядові структури, так і через неурядові організації та в співпраці з міжнародними установами, зокрема Ісламським банком розвитку, ЮНЕСКО, ВООЗ і Товариством Червоного Півмісяця. Провідну роль у реалізації програм розвитку відіграє ТІКА, яка здійснює діяльність у 28 країнах континенту [36, с. 15-16; 37]. Під час пандемії COVID-19 Туреччина активізувала свою діяльність із надання допомоги у сфері охорони здоров'я, було забезпечено постачання медичних товарів, таких, як маски й інші засоби індивідуального захисту, апарати штучної вентиляції легень тощо до 44 країн континенту. Крім того, Туреччина планує розвивати "вакцину дипломатію" та забезпечити поставки власної вакцини Turkovac до країн Африки, що цього потребують [15; 18].

Туреччина розвиває безпекове співробітництво з африканськими країнами. У вересні 2017 р. офіційна Анкара відкрила першу військову базу на континенті, яка стала доповненням до тренувального центру TURKSOM в Могадішо. Завданням бази є підготовка безпекових формувань Сомалі, що має доповнювати зусилля Місії Африканського Союзу в Сомалі (AMISOM) у боротьбі з терористичним угрупованням Аш-Шабааб [17]. У листопаді 2019 р. було укладено угоду з міжнародно визнаним Урядом національної єдності в Лівії, що передбачає співпрацю у сферах тренування бійців та розвідки. Туреччина також є активним учасником миротворчих місій ООН. Турецькі військові, поліцейські та цивільний персонал залучені до MONUSCO (ДРК), UNAMID (Дарфур), UNMISS (Південний Судан) і UNSOM (Сомалі); раніше Туреччина також брала участь у миротворчих місіях в Ліберії, Кот-д'Івуарі, Малі та ЦАР [41]. Також відбувається активізація безпекової співпраці з державами Сахелю. У 2018 р. Туреччина оголосила про надання підтримки в розмірі 5 млн дол. для сил G5 Sahel для боротьби з тероризмом і торгівлею людьми в регіоні [32]. У липні 2020 р. Туреччина і Нігер підписали двосторонню безпекову угоду для боротьби з угрупованням "Боко Харам" й захисту кордонів із Малі й Буркіна-Фасо [25]. Це створює альтернативу присутності Франції в регіоні Сахелю, що набуває додаткової актуальності з огляду на згортання сил "Бархан". Окрім цього, відбувається просування продукції турецького ВПК на континенті, зокрема безпілотних літальних апаратів Bayraktar, які вже придбали Лівія, Марокко, Алжир, Ефіопія та Сомалі [4]. Це свідчить про розширення сфер турецько-африканського співробітництва, а також про зростання ролі офіційної Анкари в забезпеченні безпеки на континенті.

Вагому роль у зовнішній політиці Туреччини відіграє просування "м'якої сили". Після 2005 р. активізувалася освітня дипломатія, зокрема надання стипендій для

навчання в університетах Туреччини від Управління у справах турків закордоном і споріднених громад та через програму "Стипендії Туреччини" ("Türkiye Bursları"). Із 1992 р. Туреччина надала понад 14 тис. стипендій для здобуття вищої освіти та навчання на аспірантурі й докторантурі. Випускники турецьких вищих навчальних закладів працюють у всіх країнах Африки, просуваючи ідею поглиблення відносин із офіційною Анкарою, а асоціації випускників створені в Ефіопії, Нігері, Нігерії, Сенегалі, Сомалі, Судані та Танзанії [33; 44]. Розвитку освітньої та культурної співпраці сприяло відкриття з 2016 р. шкіл урядового фонду "Мааріф", а також розширення діяльності Інституту Юнуса Емре в Африці. Інститут пропонує вивчення турецької мови та курси історії Туреччини, допомагає знайомитися з турецькою культурою [36, с. 5-6]. Завдяки активній політиці в галузі освіти Туреччина має можливість збільшення впливу в регіоні, зокрема через пропагування моделі демократичної мусульманської держави та поширення власної мови, культури тощо.

Висновки. Політика Турецької Республіки в Африці, що активно розвивається з кінця ХХ ст., продемонструвала свою ефективність, що дозволило Туреччині стати одним із провідних акторів на континенті. Основними інтересами й цілями африканської політики Туреччини є: розвиток торговельно-економічної співпраці з метою пошуку нових ринків збуту турецьких промислових товарів та диверсифікації торгових партнерів; збільшення числа джерел надходження стратегічно важливої сировини, зокрема енергоносіїв; забезпечення політичної підтримки на міжнародній арені, у тому числі під час голосувань у міжнародних організаціях, таких як ООН, та просування альтернативної моделі світового розвитку; надання гуманітарної підтримки країнам континенту та розбудова безпекової співпраці з метою сприяння встановленню миру і стабільності в регіоні та забезпечення реалізації власних економічних інтересів, а також просування продукції турецького ВПК; надання технічної підтримки, а також проведення консультацій з метою експорту турецької моделі управління і промислового розвитку до країн Африки; створення позитивного іміджу Турецької Республіки завдяки застосуванню інструментів "м'якої сили", у тому числі поширення вивчення турецької мови і культури; закріплення ролі одного з основних гравців у Африці поряд зі США, країнами Європи, Китаєм та Індією.

Натомість серед основних проблем, що перешкоджають розвитку турецько-африканських відносин, можна виділити: обмеженість торговельних партнерів, а також нижчий рівень співпраці з країнами Субсахарської Африки порівняно з Магрибом; відсутність механізмів подальшого розвитку торгівлі з країнами континенту після спаду темпів зростання товарообігу протягом останніх років; необхідність прийняття нової зовнішньополітичної стратегії щодо Африки та перегляду цілей розвитку відносин; висока ціна транспортних перевезень, що обмежує торгівлю з рядом потенційних партнерів; низький рівень співпраці з регіональними економічними угрупованнями, такими як КОМЕСА, САС і САДК; обмеженість фінансових ресурсів приватного сектору для розвитку співпраці з африканськими підприємствами; незначний розвиток співпраці в туристичній галузі тощо. Вирішення цих та інших проблем дозволить Туреччині ще більше зміцнити свої позиції в Африці та надалі розвивати ефективне партнерство.

Список використаних джерел

- Ерман Г. Недооцінена. Як Африка може врятувати майбутнє України. *BBC*. Червень 13 червня 2020. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-52988666>.
- Мишин О. Африка: між надіями на відновлення та новими війнами. *Спільне*. 29 квітня 2021. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://commons.com.ua/uk/afrika-mizh-nadijami-na-vidnovlennya-ta-novimi-vijnami/>.
- Олійник Ю. Туреччина теж хоче в Африку. *Центр дослідження Африки*. 15 січня 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://african.com.ua/turkey-wants-africa/>.
- Bayraktar TB2'yi kullanan ülke sayısı 18'e yükseldi. *Timetürk*. 4 Mart 2022. URL: <https://www.timeturk.com/teknoloji/bayraktar-tb2-yi-kullanan-ulke-sayisi-18-e-yukseldi/haber-1725548>.
- Bozdoğan K. Cumhurbaşkanı Erdoğan'dan Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu paylaşımı. *Anadolu Ajansı*. 22 Ekim 2021. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogandan-turkiye-afrika-ekonomi-ve-is-forumu-paylasimi/2400426>.
- Çetinkaya Z. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Afrika ziyaretleri, yatırımlar ve ticarette yeni fırsatlar sunacak. *Anadolu Ajansı*. 19 Şubat 2022. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/cumhurbaskani-erdoganin-afrika-ziyaretleri-yatirimlar-ve-ticarette-yeni-firsatlar-sunacak/2507061>.
- Dahir A. H. 20. yılında Türkiye'nin Afrika açılımı. *Yeni Şafak*. 22 Ekim 2017. URL: <https://www.yenisafak.com/hayat/20-yilinda-turkiyenin-afrika-acilimi-2804288>.
- Diplomatic Missions. *Diplomatic Portal*. URL: <http://cd.mfa.gov.tr/mission/mission-list?clickedId=3>.
- III. Türkiye – Afrika Ekonomi ve İş Forumu. *Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu*. 22 Ekim 2021. URL: <http://turkeyafricaforum.org/tr/>.
- Turkey-Africa: Bilateral Relations. *Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu*. URL: <http://turkeyafricaforum.org/bilateral-relations.html>.
- Doğan Ö. F. GÖRÜŞ – 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nin ardından. *Anadolu Ajansı*. 23 Aralık 2021. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-3-turkiye-afrika-ortaklik-zirvesinin-ardindan/2455641>.
- Durul T. Türkiye-Afrika ilişkileri 2018'de hız kazandı. *Anadolu Ajansı*. 23 Aralık 2018. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turkiye-afrika-iliskileri-2018de-hiz-kazandi/1346417>.
- Erdoğan continues his 'leader diplomacy' during second stop on Africa trip, *Gambia. Daily Sabah*. 27 January 2020. URL: <https://www.dailysabah.com/diplomacy/2020/01/27/erdogan-continues-his-leader-diplomacy-during-second-stop-on-africa-trip-gambia>.
- Erdoğan prepares for 4-day West Africa diplomacy tour. *Daily Sabah*. 11 October 2021. URL: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/erdogan-prepares-for-4-day-west-africa-diplomacy-tour>.
- Erdoğan: Afrika ile ticaret hedefimiz 75 milyar dolar. *Sözcü*. 22 Ekim 2021. URL: <https://www.sozcu.com.tr/2021/gundem/erdogan-afrika-ile-ticaret-hedefimiz-75-milyar-dolar-6723112>.
- Ergöçün E. 2020 to be Africa year for Turkey, says trade minister. *Hürriyet Daily News*. 10 December 2019. URL: <https://www.hurriyetaidailynews.com/2020-to-be-africa-year-for-turkey-says-trade-minister-149662>.
- İdriss M. A. Turkey-Africa partnership: A development-oriented approach. *Anadolu Ajansı*. 8 January 2020. URL: <https://www.aa.com.tr/en/africa/analysis-turkey-africa-partnership-a-development-oriented-approach/1696640>.
- İsiloğlu H. Turkey's help combating COVID-19 in Africa. *Anadolu Agency*. 30 December 2020. URL: <https://www.aa.com.tr/en/africa/turkey-s-help-combating-covid-19-in-africa/2092981>.
- Istanbul Declaration on Africa – Turkey Partnership: Solidarity and Partnership for a Common Future. *ISS Resource Centre*. 19 August 2008. URL: <https://issafrica.s3.amazonaws.com/site/uploads/TURKEYAFRIDECAUG08.PDF>.
- Kavas A. Afrika'da Türkler'in Hakimiyeti ve Kurdukları Devletler. *Yeni Türkiye Dergisi Türkler Özel Sayısı*, 2002. pp. 575-588.
- Kavas A. Osmanlı – Afrika ilişkileri. *TASAM*. 17 Nisan 2006. URL: https://tasam.org.tr-TR/Icerik/383/osmanli-afrika_iliskileri.
- Kavas A. Tarihi Süreçte Sahra altı Afrika: Osmanlı-Afrika ilişkileri ve Sömürgecilik. *TASAM Afrika Enstitüsü*, 2007. pp. 75-84.
- Kavas A. Turkey's Africa diplomacy. *Daily Sabah*. 8 October 2018. URL: <https://www.dailysabah.com/op-ed/2018/10/08/turkeys-africa-diplomacy>.
- Kızıllarslan A. Economic Relations Between Turkey and African Countries. *TASAM: Turkish and African Civil Society Organizations*, 19, 2019. pp. 19-27.
- Le Cam M. L'influence croissante de la Turquie au Sahel suscite l'inquiétude. *Le Monde Afrique*. 5 Août 2021. URL: https://www.lemonde.fr/afrique/article/2021/08/05/l-influence-croissante-de-la-turquie-au-sahel-suscite-l-inquietude_6090609_3212.html.
- Marcou J. La Turquie, une nouvelle puissance africaine. *Orient XXI*. 18 Janvier 2022. URL: <https://orientxxi.info/magazine/turkey-a-new-african-power,5310>.
- Mouncharou M. Tarihten Bugüne Türkiye-Afrika ilişkileri. *Siyasal Hayvan*. 2 Ocak 2016. URL: <http://www.siyasalhayvan.com/tarihten-bugune-turkiye-afrika-iliskileri/>.
- Oğurlu E. 1998-2018 Arası Dönemde Türkiye'nin Afrika Deneyimi: Fikirden Eyleme Bir Dönüşüm. *Dergi Park*, 2, 2018. pp. 65-94.

29. Oğuzhan T. *Turkish Foreign Policy Towards Africa: Motivations and Interests 2001-2010*. İstanbul: Fatih Üniversitesi. 2012.

30. Özkan M. Turkey's Rising Role in Africa. *Turkish Policy Quarterly*, 9 (4), 2010. pp. 93-105.

31. Şenen T. 2. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi için son hazırlıklar. *Anadolu Ajansı*. 13 Kasım 2014. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/2-turkiye-afrika-ortaklik-zirvesi-icin-son-hazirliklar/101970>.

32. Signature entre le G5 Sahel et la présidence de l'industrie de Défense turque d'un contrat de soutien à la Force Conjointe. *G5 Sahel*. 19 Août 2021. URL: <https://www.g5sahel.org/signature-entre-le-g5-sahel-et-la-presidence-de-lindustrie-de-defense-turque-dun-contrat-de-soutien-a-la-force-conjointe/>.

33. Türkiye-Afrika İlişkileri. T.C. Dışişleri Bakanlığı. URL: <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>.

34. Tepebaş U. Türkiye – Afrika Ekonomi ve İş Forumu. *TASAM*. 1 Kasım 2016. URL: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/36962/turkiye-_afrika_ekonomi_ve_is_forumu.

35. Tepebaş U. Afrika ile Ticari İlişkiler. *TASAM*. 14 Şubat 2016. URL: http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/26750/afrika_ile_ticari_iliskiler.

36. Tepeciklioğlu E. E. Economic relations between Turkey and Africa: Challenges and prospects. *Journal of Sustainable Development Law and Policy*, 8, 2017. pp. 1-33.

37. Turkish Development Assistance Report. *Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*. 2019. URL: <https://www.tika.gov.tr/upload/2020/02/kyk%202018/TurkiyeKalkinma2018ENG.pdf>.

38. Turkey pledges to strengthen ties with Africa. *Hürriyet Daily News*. 22 June 2021. URL: <https://www.hurriyetdailynews.com/turkey-pledges-to-strengthen-ties-with-africa-165740>.

39. Yurtdışı Teşkilatı. *Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı*. URL: <http://www.mfa.gov.tr/yurtdisi-teskilati.tr.mfa>.

40. Dış Ticaret İstatistikleri. *Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı*. URL: <https://ticaret.gov.tr/istatistikler/dis-ticaret-istatistikleri>.

41. Troop and Police Contributors. *United Nations*. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>.

42. Yeşilyurt E. F. Türkiye-Afrika Forumu'nun 50 milyar dolarlık ticaret hedefine katkı sağlaması bekleniyor. *Anadolu Ajansı*. 23 Ekim 2021. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/ekonomi/turkiye-afrika-forumunun-50-milyar-dolarlik-ticaret-hedefine-katki-saglamasi-bekleniyor/2400653>.

43. Yetim F. Libya'da yaşayan 'Köroğlu Türkleri' kimdir?. *Euronews*. 16 Ocak 2020. URL: <https://tr.euronews.com/2020/01/15/libya-da-yasayan-koroglu-turkler-kimdir>.

44. Yüzbaşıoğlu N. Türkiye-Afrika iş birliğine YTB'nin Türkiye Bursları damgasını vurdu. *Anadolu Ajansı*. 25 Ocak 2020. URL: <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiye-afrika-is-birligine-ytbnin-turkiye-burslari-damgasini-vurdu/1713680>.

Надійшла до редколегії 23.11.22

I. Zaporizka, PhD Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

EVOLUTION OF THE FOREIGN POLICY STRATEGY OF THE REPUBLIC OF TURKEY IN THE AFRICAN REGION

Considering the intensification of the activities of the Republic of Turkey in Africa, it is relevant to study the evolution of the country's foreign policy strategy in the region and the current state of Turkish-African relations. The article examines the main stages of formation and traces the dynamics of Turkey's foreign policy on the African continent. Special attention is paid to historical ties in the Ottoman period, as well as the period of significant development of bilateral and multilateral relations at the end of the 20th – beginning of the 21st century. Considering Turkey's activities in various directions, the main achievements in relations with African states in the political, trade-economic, military-security, cultural and other spheres were analyzed, and special attention was drawn to the key problems that prevent further growth of cooperation.

Keywords: Republic of Turkey, Africa, foreign policy strategy, humanitarian diplomacy, "soft power".